

**ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД»
МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ**
Кафедра _____

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: **«КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО»**
за темою: **«РОЗМЕЖУВАННЯ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ
НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ»**

Студента (ки): Очередько А.О.
курсу: 2
групи: ТУКВ-8-24-Б1ПрД(3.63дс)
Спеціальність: 081 Право
Керівник: ст. викладач Бур'янова О.О.

Оцінка: _____
Національна шкала _____
Кількість балів: _____ ECTS _____

Члени комісії	_____	_____
	(підпис)	(прізвище та ініціали)
	_____	_____
	(підпис)	(прізвище та ініціали)
	_____	_____
	(підпис)	(прізвище та ініціали)

Зміст

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ	6
1.1. Поняття та значення статевої свободи та статевої недоторканості особи	6
1.2. Загальна характеристика кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості	8
1.3. Історико-правовий розвиток законодавства у сфері кримінально-правової охорони статевої свободи та статевої недоторканості	10
РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНО-ПРОВОА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДІВ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ.....	13
2.1. Об'єктивні ознаки складів кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості	13
2.2. Суб'єктивні ознаки складів кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості	15
2.3. Особливості кваліфікації окремих складів кримінальних правопорушень .	17
РОЗДІЛ 3. РОЗМЕЖУВАННЯ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ.....	21
3.1. Критерії розмежування складів кримінальних правопорушень	21
3.2. Проблеми правозастосування та типові помилки кваліфікації.....	23
3.3. Шляхи вдосконалення кримінального законодавства та практики його застосування.....	25
ВИСНОВКИ	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31

ВСТУП

У сучасних умовах розвитку правової держави та утвердження принципів верховенства права особливого значення набуває забезпечення належного рівня кримінально-правової охорони особистих немайнових прав людини, зокрема її статевої свободи та статевої недоторканості. Ці блага належать до фундаментальних цінностей, гарантованих Конституцією України, і становлять важливу складову правового статусу особи. Посягання на них супроводжується не лише фізичним, а й глибоким психологічним впливом на потерпілу особу, що зумовлює підвищений рівень суспільної небезпечності відповідних кримінальних правопорушень. У зв'язку з цим ефективність кримінально-правового механізму протидії таким посяганням виступає одним із ключових показників рівня розвитку держави та її правової системи.

Актуальність теми дослідження обумовлена низкою теоретичних і практичних чинників. Насамперед це пов'язано зі складністю правильної кваліфікації кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, що часто зумовлює виникнення помилок у правозастосовній діяльності. Чинне кримінальне законодавство України, зокрема Кримінальний кодекс України, передбачає низку складів кримінальних правопорушень, які мають схожі об'єктивні та суб'єктивні ознаки, що ускладнює їх чітке розмежування. Це стосується, зокрема, співвідношення таких складів, як зґвалтування, сексуальне насильство, примушування до вступу в статевий зв'язок, розбещення неповнолітніх та інших діянь, передбачених кримінальним законом. Невірна кваліфікація таких діянь може призвести до порушення прав як потерпілих, так і обвинувачених, що суперечить принципам законності та справедливості кримінального судочинства.

Додаткову актуальність дослідженню надає реформування кримінального законодавства України, зокрема зміни, спрямовані на імплементацію положень міжнародних актів, таких як Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. Вказані зміни зумовили трансформацію підходів до визначення складів відповідних кримінальних правопорушень, зокрема відхід від традиційного розуміння насильства та акцент на відсутності добровільної згоди потерпілої

особи. Це, у свою чергу, породило нові проблеми у правозастосуванні, пов'язані з необхідністю встановлення факту згоди або її відсутності, а також оцінки поведінки учасників події.

Суттєвий внесок у дослідження проблем кримінально-правової характеристики та розмежування складів кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи зробили вітчизняні науковці, зокрема О. О. Волобуєва, А. О. Зборщик, М. М. Коваль, А. В. Малиновська, Т. Д. Лисько, В. А. Кохтюк, І. Чугуніков та інші. У їхніх працях розкриваються питання кваліфікації, особливостей доказування, проведення експертиз, а також проблеми розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень. Водночас, незважаючи на значну кількість наукових досліджень, ряд аспектів залишається дискусійним і потребує подальшого теоретичного осмислення та практичного вирішення, що й обумовлює необхідність комплексного дослідження обраної теми.

Метою курсової роботи є комплексний аналіз складів кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також визначення критеріїв їх розмежування з урахуванням положень чинного законодавства та сучасної правозастосовної практики. Досягнення поставленої мети зумовлює необхідність вирішення ряду взаємопов'язаних завдань, зокрема дослідження поняття та змісту статевої свободи і статевої недоторканості, аналізу об'єктивних та суб'єктивних ознак відповідних складів кримінальних правопорушень, виявлення проблем їх кваліфікації, а також формулювання пропозицій щодо вдосконалення законодавства та практики його застосування.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що виникають у сфері кримінально-правової охорони статевої свободи та статевої недоторканості особи. Предметом дослідження є норми кримінального законодавства України, що встановлюють відповідальність за кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості, а також практика їх застосування.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання, зокрема діалектичний, формально-

логічний, системно-структурний, порівняльно-правовий та інші методи, що дозволяють всебічно дослідити обрану проблематику.

Джерельну базу дослідження становлять положення Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, міжнародні нормативно-правові акти, а також наукові праці вітчизняних учених і матеріали судової практики.

Структура курсової роботи зумовлена метою та завданнями дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ

1.1. Поняття та значення статевої свободи та статевої недоторканості особи

Статева свобода та статева недоторканість особи належать до числа базових немайнових прав людини, що відображають її автономію у сфері інтимних відносин та гарантують недопустимість будь-якого протиправного втручання у цю сферу. У сучасному праві ці категорії розглядаються як складові особистої свободи, що закріплена на конституційному рівні, зокрема у Конституції України, яка проголошує людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку найвищою соціальною цінністю. У цьому контексті статева свобода та статева недоторканість виступають важливими елементами забезпечення гідності особи та її права на самовизначення.

У науковій літературі поняття статевої свободи традиційно пов'язується з можливістю особи самотійно визначати свою поведінку у сфері статевих відносин, обирати партнера, форму та характер інтимних контактів за умови добровільності та усвідомленості таких дій. Як зазначається у науково-практичному коментарі до Кримінального кодексу України, статева свобода передбачає відсутність будь-якого примусу до вступу в статеві відносини, а також гарантує захист від насильницьких чи інших протиправних дій сексуального характеру [13, с. 512]. Вона є проявом загальної свободи особи та її здатності реалізовувати власну волю у сфері приватного життя.

Водночас поняття статевої недоторканості має дещо інший зміст і спрямоване на охорону осіб, які в силу віку, психічного стану чи інших обставин не можуть повною мірою реалізовувати свою статево свободу. Йдеться насамперед про малолітніх та неповнолітніх осіб, щодо яких будь-які сексуальні дії є недопустимими незалежно від наявності чи відсутності їх згоди. Таким чином, статева недоторканість виступає як абсолютна заборона втручання у статево сферу певної категорії осіб, що обумовлено необхідністю їх особливого правового захисту. У цьому аспекті законодавець виходить із презумпції

нездатності таких осіб усвідомлено та вільно виражати свою волю щодо участі у статевих відносинах.

Розмежування понять статевої свободи та статевої недоторканості має принципове значення для кримінально-правової кваліфікації відповідних діянь. Якщо у випадку посягання на статеву свободу ключовим критерієм виступає відсутність добровільної згоди потерпілої особи, то у випадку посягання на статеву недоторканість така згода юридичного значення не має. Саме ця обставина лежить в основі поділу відповідних складів кримінальних правопорушень у чинному законодавстві. Зокрема, у положеннях Кримінального кодексу України передбачено окремі норми, що встановлюють відповідальність за посягання на статеву свободу повнолітніх осіб та за посягання на статеву недоторканість дітей.

Суттєве значення для розуміння змісту зазначених категорій мають також міжнародно-правові стандарти, зокрема положення Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, які встановлюють обов'язок держав забезпечувати ефективний захист дітей від будь-яких форм сексуального насильства та експлуатації. У цьому документі акцент робиться на необхідності врахування вікових та психологічних особливостей дитини, що ще раз підтверджує особливий характер статевої недоторканості як об'єкта кримінально-правової охорони.

Науковці наголошують, що статевая свобода та статевая недоторканість, попри свою взаємопов'язаність, мають різну правову природу та функціональне призначення. Так, за висновками Т. Д. Лисько та В. А. Кохтюка, статевая свобода є проявом активного права особи на самостійне визначення своєї поведінки у сфері інтимних відносин, тоді як статевая недоторканість виконує захисну функцію і спрямована на охорону осіб, які не здатні повною мірою реалізувати таке право [14, с. 118]. Подібну позицію підтримує і І. Чугуніков, який підкреслює, що неправильне розуміння співвідношення цих категорій призводить до помилок у кваліфікації кримінальних правопорушень [17, с. 282].

Значення статевої свободи та статевої недоторканості особи як об'єктів кримінально-правової охорони полягає у забезпеченні не лише фізичної, а й моральної та психологічної безпеки людини. Порушення цих благ тягне за собою

тяжкі наслідки для особистості, включаючи тривалі психотравмуючі стани, соціальну дезадаптацію та інші негативні явища. Саме тому кримінальне законодавство встановлює підвищену відповідальність за такі діяння та передбачає спеціальні механізми їх розслідування і доказування, що підтверджується положеннями Кримінального процесуального кодексу України та відповідними науковими дослідженнями [9, с. 160].

Таким чином, статева свобода та статева недоторканість особи виступають самотійними, але взаємопов'язаними об'єктами кримінально-правової охорони, що мають ключове значення для правильної кваліфікації кримінальних правопорушень. Їх чітке розмежування дозволяє забезпечити правильне застосування норм кримінального закону, підвищити ефективність захисту прав потерпілих та уникнути помилок у правозастосовній практиці, що особливо важливо в умовах сучасних викликів розвитку правової системи України.

1.2. Загальна характеристика кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості

Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи становлять самотійну групу суспільно небезпечних діянь, передбачених Кримінальним кодексом України, які посягають на одну з найбільш делікатних сфер життєдіяльності людини — сферу інтимних відносин. Їх особливість полягає в тому, що вони безпосередньо зачіпають не лише фізичну недоторканість особи, а й її психічний стан, моральні засади, честь і гідність, що зумовлює їх підвищену суспільну небезпечність і складність у правозастосуванні.

Законодавець об'єднує ці кримінальні правопорушення у відповідний розділ Особливої частини Кримінального кодексу України, виходячи з їх спільного безпосереднього об'єкта посягання. Таким об'єктом виступають суспільні відносини, що забезпечують статева свободу та статева недоторканість особи. При цьому важливо підкреслити, що залежно від конкретного складу кримінального правопорушення об'єкт може мати певні особливості, зокрема у

випадках, коли посягання вчиняється щодо малолітніх або неповнолітніх осіб, що обумовлює необхідність їх підвищеного правового захисту.

Об'єктивна сторона таких кримінальних правопорушень, як правило, характеризується вчиненням дій сексуального характеру, які здійснюються без добровільної згоди потерпілої особи або за наявності обставин, що виключають можливість її вільного волевиявлення. У сучасному кримінальному праві ключовим критерієм визначення протиправності таких діянь виступає саме відсутність добровільної згоди, що відповідає міжнародним стандартам у сфері захисту прав людини. У цьому контексті особливого значення набуває оцінка поведінки як потерпілої особи, так і правопорушника, що часто викликає труднощі на практиці.

Суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень цієї категорії, як правило, характеризується прямим умислом, оскільки винна особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачає їх наслідки і бажає їх настання. Водночас мотиви вчинення таких діянь можуть бути різними, проте найчастіше вони пов'язані із задоволенням статевої пристрасті, домінуванням або приниженням потерпілої особи, що додатково підсилює їх суспільну небезпечність.

Суб'єктом зазначених кримінальних правопорушень, як правило, є фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності. Водночас законодавство передбачає певні особливості щодо суб'єкта у деяких складах, зокрема коли йдеться про повнолітніх осіб, які вчиняють діяння щодо неповнолітніх або малолітніх, що обумовлює підвищену відповідальність таких осіб.

Окремої уваги заслуговує класифікація кримінальних правопорушень цієї групи, яка дозволяє більш чітко зрозуміти їх сутність та особливості. У науковій літературі вони традиційно поділяються на правопорушення проти статевої свободи, до яких належать діяння, пов'язані з відсутністю добровільної згоди потерпілої особи, та правопорушення проти статевої недоторканості, що характеризуються посяганням на осіб, які не здатні надати таку згоду. Такий поділ має важливе значення для правильної кваліфікації діянь і є основою для їх подальшого розмежування.

Аналіз наукових джерел свідчить, що значна кількість проблем у цій сфері пов'язана з нечіткістю законодавчих формулювань та складністю встановлення фактичних обставин справи. Зокрема, як зазначає О. О. Волобуєва, при розслідуванні таких кримінальних правопорушень виникає необхідність формування декількох версій кваліфікації, що обумовлено специфікою доказування та обмеженістю доказової бази [7, с. 258]. Подібні труднощі підтверджуються і матеріалами судової практики, які свідчать про наявність помилок у кваліфікації та неоднакове застосування норм кримінального закону.

Таким чином, кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи характеризуються складною правовою природою, що зумовлює необхідність їх ґрунтовного теоретичного осмислення та чіткого нормативного регулювання. Їх загальна характеристика створює основу для подальшого дослідження особливостей окремих складів і проблем їх розмежування, що має важливе значення для забезпечення ефективного захисту прав людини та належного функціонування кримінального правосуддя.

1.3. Історико-правовий розвиток законодавства у сфері кримінально-правової охорони статевої свободи та статевої недоторканості

Історико-правовий розвиток законодавства у сфері кримінально-правової охорони статевої свободи та статевої недоторканості особи відображає еволюцію суспільних уявлень про мораль, гідність людини та межі допустимого втручання у сферу інтимних відносин. У різні історичні періоди підходи до криміналізації діянь сексуального характеру істотно змінювалися залежно від соціально-культурних, релігійних і правових чинників, що зумовлювало трансформацію як змісту відповідних норм, так і критеріїв їх застосування.

У ранніх етапах розвитку права кримінально карані діяння у сфері статевих відносин розглядалися передусім як посягання на моральні засади суспільства або сімейний устрій, а не як порушення особистих прав і свобод людини. У таких умовах основна увага приділялася охороні честі родини, інтересів чоловіка чи батька, а також дотриманню суспільної моралі, тоді як інтереси самої потерпілої особи відходили на другий план. Такий підхід

зумовлював обмежене розуміння сутності статевої свободи, яка фактично не визнавалася як самостійна правова категорія.

З розвитком правових систем та утвердженням ідей прав людини відбувається поступовий перехід до визнання статевої свободи та статевої недоторканості як самостійних об'єктів кримінально-правової охорони. У законодавстві з'являються норми, спрямовані на захист особистості від насильницьких дій сексуального характеру, а також на охорону дітей від сексуальної експлуатації. Водночас ще тривалий час у центрі правового регулювання залишалися ознаки фізичного насильства або погрози його застосування, що обмежувало можливості притягнення до відповідальності у випадках, коли такі ознаки були відсутні.

Суттєві зміни у підходах до криміналізації правопорушень проти статевої свободи відбулися у XX столітті, коли під впливом міжнародних стандартів прав людини та розвитку кримінально-правової науки акцент було зміщено з охорони суспільної моралі на захист особистої автономії людини. У цей період поступово формується сучасне розуміння статевої свободи як права особи на вільне визначення своєї поведінки у сфері інтимних відносин, а також статевої недоторканості як особливого об'єкта захисту щодо осіб, які не здатні реалізувати таку свободу.

В українському кримінальному законодавстві ці тенденції знайшли своє відображення у Кримінальному кодексі України, який закріпив систему норм, спрямованих на охорону статевої свободи та статевої недоторканості особи. Однак особливо важливим етапом розвитку стало реформування законодавства у зв'язку з імплементацією міжнародних стандартів, зокрема положень Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. У результаті таких змін було переглянуто підходи до визначення окремих складів кримінальних правопорушень, зокрема уточнено зміст поняття зґвалтування та введено нові склади, спрямовані на захист дітей.

Однією з ключових новацій сучасного етапу розвитку кримінального законодавства є закріплення принципу добровільної згоди як основного критерію відмежування правомірної та протиправної поведінки у сфері статевих відносин. Це означає, що відсутність фізичного насильства або погрози його

застосування більше не є обов'язковою ознакою для кваліфікації діяння як кримінального правопорушення. Такий підхід відповідає міжнародним стандартам і спрямований на більш ефективний захист прав потерпілих осіб.

Разом із тим, як зазначають сучасні дослідники, зокрема І. Чугуніков, реформування законодавства породило нові проблеми, пов'язані з тлумаченням та застосуванням оновлених норм [17, с. 283]. Зокрема, виникають труднощі у визначенні меж добровільної згоди, оцінці поведінки учасників події та розмежуванні суміжних складів кримінальних правопорушень. Подібні проблеми підкреслюють необхідність подальшого вдосконалення законодавства та формування єдиної правозастосовної практики.

Важливим аспектом історико-правового розвитку є також посилення уваги до захисту прав дітей, що знайшло відображення у спеціальних нормах кримінального законодавства та відповідних методичних рекомендаціях щодо розслідування таких правопорушень [16, с. 12]. Це свідчить про поступове формування комплексного підходу до протидії сексуальним правопорушенням, який поєднує кримінально-правові, процесуальні та превентивні заходи.

Таким чином, історико-правовий розвиток законодавства у сфері кримінально-правової охорони статевої свободи та статевої недоторканості особи характеризується поступовим переходом від охорони моральних засад суспільства до забезпечення прав і свобод конкретної людини. Сучасний етап розвитку цієї сфери пов'язаний із впровадженням міжнародних стандартів, уточненням законодавчих конструкцій та підвищенням ефективності правозастосування, що створює підґрунтя для подальшого вдосконалення кримінально-правового регулювання.

РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДІВ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ

2.1. Об'єктивні ознаки складів кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевих недоторканості

Об'єктивні ознаки складів кримінальних правопорушень проти статевих свободи та статевих недоторканості особи відображають зовнішню сторону суспільно небезпечного діяння і мають визначальне значення для правильної кваліфікації таких посягань. Саме через аналіз об'єктивної сторони встановлюється характер дій винної особи, спосіб їх вчинення, а також обставини, за яких було порушено права потерпілої особи. Особливість цієї категорії кримінальних правопорушень полягає у тому, що вони безпосередньо пов'язані із втручанням у сферу інтимного життя людини, що обумовлює необхідність детального та виваженого підходу до оцінки фактичних обставин справи.

Центральним елементом об'єктивної сторони є діяння, яке полягає у вчиненні дій сексуального характеру. У кримінальному праві України такі дії охоплюють як традиційні форми статевих контактів, так і інші прояви сексуальної поведінки, спрямовані на задоволення статевої пристрасті. При цьому визначальним критерієм протиправності виступає відсутність добровільної згоди потерпілої особи або наявність обставин, що виключають можливість її вільного волевиявлення. У положеннях Кримінального кодексу України саме цей критерій покладено в основу розмежування правомірної та кримінально караної поведінки у сфері статевих відносин [13, с. 515].

Важливо враховувати, що зовнішній прояв діяння може мати різні форми, зокрема застосування фізичного насильства, погрози його застосування, використання безпорадного стану потерпілої особи або інші способи впливу. Водночас сучасний підхід законодавця не обмежується лише фізичним примусом, а охоплює будь-які дії, що здійснюються без добровільної згоди, навіть за відсутності явного насильства. Така позиція узгоджується з

міжнародними стандартами та спрямована на більш повний захист прав потерпілих осіб.

Окрему увагу слід приділити такій ознаці, як наслідки кримінального правопорушення. У більшості випадків склади цієї категорії є формальними, тобто для визнання діяння закінченим не вимагається настання певних суспільно небезпечних наслідків. Достатнім є сам факт вчинення заборонених дій сексуального характеру. Водночас фактичні наслідки, такі як фізичні ушкодження або психологічна травма, можуть враховуватися при призначенні покарання або кваліфікації за обтяжуючих обставин.

Особливе значення має встановлення способу вчинення кримінального правопорушення, оскільки саме ця ознака часто виступає критерієм розмежування суміжних складів. Наприклад, використання фізичного насильства, погрози чи безпорадного стану потерпілої особи може впливати на кваліфікацію діяння як більш тяжкого. У цьому контексті важливим є правильне розуміння змісту кожного із зазначених способів, що потребує врахування як норм кримінального закону, так і напрацювань судової практики.

Не менш значущим елементом об'єктивної сторони є обстановка вчинення кримінального правопорушення, яка включає місце, час та інші обставини події. У справах цієї категорії такі фактори можуть мати вирішальне значення для встановлення факту відсутності добровільної згоди, а також для оцінки поведінки сторін. Зокрема, вчинення діяння у відокремленому місці, у нічний час або за умов, що унеможливають надання допомоги потерпілій особі, може свідчити про підвищений ступінь суспільної небезпечності.

Варто також звернути увагу на особливості об'єктивних ознак у випадках посягань на статеву недоторканість малолітніх та неповнолітніх осіб. У таких ситуаціях законодавець виходить із презумпції відсутності здатності до надання усвідомленої згоди, що означає, що сам факт вчинення дій сексуального характеру щодо таких осіб уже утворює склад кримінального правопорушення. Це зумовлює специфіку об'єктивної сторони відповідних складів і потребує особливої уважності при їх кваліфікації.

Аналіз наукових джерел і матеріалів практики свідчить, що найбільші труднощі виникають саме на етапі встановлення об'єктивних ознак

кримінального правопорушення. Як зазначають дослідники, зокрема М. М. Коваль та А. В. Малиновська, ефективне розслідування таких справ потребує проведення комплексу експертиз, спрямованих на встановлення фактичних обставин події та підтвердження або спростування показань учасників кримінального провадження [9, с. 161]. Це ще раз підкреслює складність доказування у справах даної категорії.

Узагальнюючи викладене, можна зазначити, що об'єктивні ознаки складів кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості мають складну та багатогранну структуру, яка включає діяння, спосіб його вчинення, обстановку та інші обставини, що підлягають встановленню у кожному конкретному випадку. Їх детальне дослідження є необхідною передумовою для правильної кваліфікації кримінальних правопорушень і забезпечення ефективного захисту прав людини.

2.2. Суб'єктивні ознаки складів кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості

Суб'єктивні ознаки складів кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи відображають внутрішню сторону діяння та характеризують психічне ставлення винної особи до вчинюваних дій і їх наслідків. Аналіз суб'єктивної сторони має важливе значення для встановлення форми вини, визначення мотивів та цілей правопорушення, а також для правильної кримінально-правової кваліфікації. У межах цієї категорії кримінальних правопорушень дослідження суб'єктивних ознак є особливо складним, оскільки воно пов'язане з оцінкою психічних процесів, які не підлягають безпосередньому спостереженню і встановлюються на підставі сукупності доказів.

Відповідно до положень кримінального законодавства України, кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості вчиняються, як правило, з прямим умислом. Це означає, що винна особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачає їх протиправність та бажає їх вчинення. Зокрема, особа розуміє, що вступає у сексуальні відносини без добровільної згоди іншої особи або щодо особи, яка не

здатна таку згоду надати, і свідомо допускає або прагне такого результату. У науково-практичному коментарі до Кримінального кодексу України підкреслюється, що для наявності складу відповідного кримінального правопорушення достатньо встановлення усвідомлення відсутності згоди потерпілої особи або її неспроможності чинити опір [13, с. 520].

Особливістю суб'єктивної сторони є також те, що у ряді випадків важливу роль відіграє ставлення винної особи до віку потерпілого. Так, при вчиненні кримінальних правопорушень щодо малолітніх або неповнолітніх осіб необхідно встановити, чи усвідомлював винний вік потерпілого або хоча б допускав можливість того, що потерпіла особа не досягла відповідного віку. Відсутність такого усвідомлення може впливати на кваліфікацію діяння, що обумовлює необхідність ретельного дослідження обставин справи.

Мотиви вчинення кримінальних правопорушень цієї категорії, як правило, пов'язані із задоволенням статевої пристрасті, однак вони можуть мати й інший характер, зокрема бути обумовленими прагненням до домінування, самоствердження або приниження потерпілої особи. У деяких випадках мотив може поєднуватися з іншими антисоціальними установками, що підсилює суспільну небезпечність діяння. Водночас мотив не завжди є обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення, однак його встановлення має значення для індивідуалізації кримінальної відповідальності та призначення покарання.

Ціль вчинення кримінального правопорушення також може відігравати певну роль у характеристиці суб'єктивної сторони, хоча у більшості складів вона прямо не закріплена у диспозиції кримінально-правових норм. Як правило, йдеться про досягнення фізичного чи психологічного задоволення, однак у деяких випадках метою може бути вплив на поведінку потерпілої особи або використання її у власних інтересах.

Окремої уваги потребує питання помилки у фактичних обставинах, що може впливати на встановлення вини. Зокрема, якщо особа помилково вважала, що потерпіла надала добровільну згоду, це може бути підставою для виключення або зміни кримінальної відповідальності залежно від конкретних обставин

справи. У цьому контексті важливим є з'ясування, чи була така помилка обґрунтованою, що потребує комплексної оцінки поведінки обох сторін.

Складність встановлення суб'єктивних ознак підтверджується і науковими дослідженнями. Як зазначає О. О. Волобуєва, під час розслідування кримінальних правопорушень сексуального характеру виникає необхідність оцінки великої кількості непрямих доказів, які дозволяють реконструювати психічне ставлення винної особи до вчинюваних дій [7, с. 259]. Подібні труднощі зумовлюють необхідність використання спеціальних знань, зокрема проведення психологічних та психіатричних експертиз.

Важливим аспектом суб'єктивної сторони є також осудність особи, яка виступає обов'язковою умовою кримінальної відповідальності. У випадках, коли особа внаслідок психічного розладу не могла усвідомлювати свої дії або керувати ними, питання про кримінальну відповідальність вирішується з урахуванням положень кримінального законодавства щодо неосудності. Це має особливе значення у справах цієї категорії, де поведінка винної особи може супроводжуватися відхиленнями психічного характеру.

Таким чином, суб'єктивні ознаки складів кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи характеризуються складною структурою, що охоплює форму вини, мотиви, цілі та інші елементи психічного ставлення винної особи. Їх правильне встановлення є необхідною умовою для точної кваліфікації діяння та забезпечення справедливого застосування кримінального закону.

2.3. Особливості кваліфікації окремих складів кримінальних правопорушень

Кваліфікація кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи належить до числа найбільш складних у кримінально-правовій практиці, що обумовлено як специфікою об'єкта посягання, так і особливостями конструкції відповідних складів. У межах цієї категорії правопорушень значні труднощі виникають у процесі відмежування суміжних складів, встановлення факту добровільної згоди потерпілої особи, а також оцінки обставин, за яких було вчинено діяння. Це потребує глибокого

аналізу як об'єктивних, так і суб'єктивних ознак кожного конкретного складу кримінального правопорушення.

Особливу увагу в теорії та практиці кримінального права приділено кваліфікації зґвалтування, яке визнається одним із найбільш тяжких посягань на статеву свободу особи. Сучасне законодавче визначення цього складу базується на концепції відсутності добровільної згоди, що суттєво відрізняється від попередніх підходів, орієнтованих переважно на застосування фізичного насильства. Це означає, що для правильної кваліфікації необхідно встановити не лише факт вчинення статевого акту, але й відсутність вільного і усвідомленого волевиявлення потерпілої особи. У практичній площині це викликає труднощі, оскільки така обставина часто не має прямих доказів і встановлюється шляхом аналізу сукупності непрямих ознак.

Суттєві складнощі виникають і при розмежуванні зґвалтування та сексуального насильства. Хоча обидва склади передбачають вчинення дій сексуального характеру без добровільної згоди потерпілої особи, їх відмінність полягає у характері таких дій. Зґвалтування передбачає вчинення акту вагінального, анального або орального проникнення, тоді як сексуальне насильство охоплює інші форми сексуального впливу, що не пов'язані з проникненням. На практиці виникають ситуації, коли встановлення характеру дій ускладнюється відсутністю достатніх доказів або суперечливістю показань сторін, що може призводити до помилок у кваліфікації.

Окремого аналізу потребує кваліфікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із посяганням на статеву недоторканість неповнолітніх. У цих випадках ключовим є встановлення віку потерпілої особи, оскільки саме ця обставина визначає наявність складу кримінального правопорушення незалежно від згоди. Зокрема, розбещення неповнолітніх характеризується вчиненням дій сексуального характеру без фізичного контакту або без проникнення, однак спрямованих на формування або задоволення статевих інтересів. Складність кваліфікації полягає у необхідності чіткого відмежування таких дій від інших правопорушень, а також у встановленні їх спрямованості та змісту.

У науковій літературі звертається увага на те, що однією з ключових проблем кваліфікації є неправильне розуміння критеріїв розмежування суміжних

складів. Зокрема, І. Чугуніков підкреслює, що помилки у кваліфікації часто виникають через недостатню увагу до аналізу об'єктивної сторони діяння, зокрема способу його вчинення та характеру дій винної особи [17, с. 284]. Це підтверджується і судовою практикою, де нерідко зустрічаються випадки перекваліфікації діянь у процесі розгляду справи.

Важливу роль у кваліфікації відіграє також встановлення обставин, що обтяжують відповідальність. До них можуть належати вчинення кримінального правопорушення групою осіб, щодо малолітнього, із застосуванням особливої жорстокості або із заподіянням тяжких наслідків. Наявність таких обставин впливає не лише на кваліфікацію, але й на призначення покарання, що підкреслює необхідність їх точного встановлення.

Складність кваліфікації кримінальних правопорушень цієї категорії значною мірою обумовлена специфікою доказування. Як зазначають М. М. Коваль та А. В. Малиновська, у процесі розслідування таких діянь широко використовуються судово-медичні та психологічні експертизи, які дозволяють встановити фактичні обставини події та підтвердити показання потерпілої особи [9, с. 161]. Водночас навіть за наявності експертних висновків остаточна оцінка доказів залишається за судом, що зумовлює певну варіативність у правозастосуванні.

Окрім цього, значний вплив на кваліфікацію мають особливості поведінки потерпілої особи до, під час та після вчинення кримінального правопорушення. У деяких випадках така поведінка може помилково трактуватися як згода, що призводить до неправильних висновків. Саме тому у сучасній правовій доктрині наголошується на необхідності відходу від стереотипних уявлень та застосування підходу, заснованого на всебічному аналізі обставин справи.

Узагальнюючи викладене, можна зазначити, що кваліфікація окремих складів кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи вимагає високого рівня професійної підготовки та комплексного підходу до оцінки доказів. Чітке розмежування таких складів, як зґвалтування, сексуальне насильство та розбещення неповнолітніх, має ключове

значення для забезпечення законності та справедливості кримінального провадження, а також для ефективного захисту прав потерпілих осіб.

РОЗДІЛ 3. РОЗМЕЖУВАННЯ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ

3.1. Критерії розмежування складів кримінальних правопорушень

Розмежування складів кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи становить одну з ключових проблем як теорії кримінального права, так і правозастосовної практики. Складність полягає у тому, що значна частина таких кримінальних правопорушень має схожі об'єктивні та суб'єктивні ознаки, що створює ризик їх неправильної кваліфікації. Саме тому визначення чітких критеріїв розмежування є необхідною умовою забезпечення законності та обґрунтованості кримінально-правових рішень.

Першочергове значення має характер діяння, який виступає базовим критерієм відмежування суміжних складів. Зокрема, при розмежуванні зґвалтування та сексуального насильства вирішальним є питання наявності або відсутності проникнення у тіло потерпілої особи. У випадку зґвалтування йдеться про вагінальне, анальне або оральне проникнення, тоді як сексуальне насильство охоплює інші форми сексуального впливу без такого проникнення. У практичній діяльності встановлення цієї ознаки нерідко супроводжується труднощами, особливо за відсутності достатньої доказової бази або у випадках суперечливих показань.

Іншим ключовим критерієм виступає наявність або відсутність добровільної згоди потерпілої особи. У сучасному кримінальному праві саме цей елемент є визначальним для встановлення протиправності діяння. Відсутність згоди може проявлятися як у формі активного опору, так і у вигляді нездатності особи чинити опір через фізичний чи психологічний стан. Особливої складності набуває оцінка ситуацій, коли поведінка потерпілої особи не містить очевидних ознак спротиву, що потребує ретельного аналізу всіх обставин події. У випадках посягань на малолітніх осіб питання згоди взагалі не враховується, що формує окремий напрям розмежування складів кримінальних правопорушень.

Суттєву роль відіграє також спосіб вчинення кримінального правопорушення, який включає застосування фізичного насильства, погрози

його застосування або використання безпорадного стану потерпілої особи. Саме ця ознака часто дозволяє відмежувати більш тяжкі склади від менш тяжких, а також визначити кваліфікуючі обставини. При цьому важливо враховувати, що сучасне законодавство не обмежується лише фізичним примусом, а визнає протиправними будь-які дії, вчинені без добровільної згоди, навіть за відсутності явного насильства.

Додатковим критерієм виступає вік потерпілої особи, який має вирішальне значення для відмежування кримінальних правопорушень проти статевої свободи від правопорушень проти статевої недоторканості. У випадках, коли потерпілою є малолітня або неповнолітня особа, законодавець виходить із презумпції її нездатності надати усвідомлену згоду, що автоматично впливає на кваліфікацію діяння. Саме ця обставина дозволяє чітко відмежувати відповідні склади та визначити ступінь їх суспільної небезпечності.

У наукових дослідженнях підкреслюється, що значна частина помилок у кваліфікації пов'язана з недооцінкою комплексного характеру зазначених критеріїв. Як зазначає І. Чугуніков, ефективне розмежування можливе лише за умови одночасного врахування всіх елементів складу кримінального правопорушення, а не окремих його ознак [17, с. 285]. Подібний підхід дозволяє уникнути спрощеного тлумачення норм кримінального закону та підвищити якість правозастосування.

Важливим аспектом є також врахування судової практики, яка відіграє значну роль у формуванні підходів до розмежування складів кримінальних правопорушень. Аналіз судових рішень свідчить про наявність різних підходів до оцінки одних і тих самих обставин, що обумовлює необхідність уніфікації практики та вироблення єдиних критеріїв. Це особливо актуально в умовах оновлення кримінального законодавства та зміни підходів до визначення ознак відповідних складів.

Можна дійти висновку, що розмежування складів кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості базується на комплексному аналізі характеру діяння, способу його вчинення, наявності або відсутності добровільної згоди та віку потерпілої особи. Лише поєднання цих критеріїв дозволяє забезпечити правильну кваліфікацію та уникнути помилок,

що має вирішальне значення для ефективного захисту прав людини у сфері кримінального правосуддя.

3.2. Проблеми правозастосування та типові помилки кваліфікації

Правозастосування норм, що передбачають кримінальну відповідальність за посягання на статеву свободу та статеву недоторканість особи, супроводжується значною кількістю проблем як теоретичного, так і практичного характеру. Особливість цієї категорії кримінальних правопорушень полягає у складності встановлення фактичних обставин справи, що зумовлює високий ризик помилок під час кваліфікації діянь. Наявність таких проблем негативно впливає на ефективність кримінального судочинства, а також може призводити до порушення прав як потерпілих, так і обвинувачених.

Однією з найбільш поширених проблем є неправильне визначення характеру діяння, що безпосередньо впливає на кваліфікацію кримінального правопорушення. Зокрема, у практиці нерідко виникають труднощі при відмежуванні зґвалтування від сексуального насильства. Причиною цього є як складність встановлення факту проникнення, так і недостатня увага до аналізу об'єктивної сторони діяння. У деяких випадках органи досудового розслідування помилково кваліфікують дії як менш тяжкий склад, що призводить до заниження ступеня суспільної небезпечності вчиненого.

Суттєві труднощі пов'язані також із встановленням відсутності добровільної згоди потерпілої особи. У сучасному кримінальному праві саме цей критерій є визначальним, однак його доведення часто має опосередкований характер. Відсутність очевидного фізичного спротиву або тілесних ушкоджень іноді неправильно трактуються як наявність згоди, що є грубою помилкою. Як зазначається у наукових дослідженнях, зокрема О. О. Волобуєвою, у таких справах необхідно враховувати психологічний стан потерпілої особи, можливість її залякування або перебування у залежному становищі [7, с. 259]. Ігнорування цих факторів призводить до викривленого розуміння фактичних обставин.

Ще однією поширеною проблемою є неправильне застосування норм щодо кримінальних правопорушень, вчинених стосовно малолітніх або

неповнолітніх осіб. У таких випадках законодавець виходить із презумпції відсутності здатності до надання усвідомленої згоди, однак на практиці інколи здійснюються спроби врахування поведінки потерпілої особи як підстави для пом'якшення відповідальності. Подібний підхід суперечить суті кримінально-правової охорони статевої недоторканості та свідчить про неправильне розуміння відповідних норм.

Значна кількість помилок пов'язана з недооцінкою значення доказів у справах цієї категорії. Як підкреслюють М. М. Коваль та А. В. Малиновська, ефективне розслідування таких кримінальних правопорушень потребує проведення комплексних експертиз, зокрема судово-медичних та психологічних [9, с. 161]. Водночас на практиці нерідко спостерігається формальний підхід до збору доказової бази, що ускладнює встановлення істини у справі. Неповнота або неналежна оцінка доказів може призвести як до безпідставного обвинувачення, так і до уникнення відповідальності винною особою.

Окремо слід звернути увагу на проблему стереотипного сприйняття поведінки потерпілої особи. У деяких випадках її дії або спосіб життя необґрунтовано враховуються як фактори, що нібито свідчать про згоду на вчинення сексуальних дій. Такий підхід не відповідає сучасним стандартам прав людини та суперечить принципу індивідуалізації кримінальної відповідальності. Визнання подібних аргументів у судовій практиці може призводити до дискримінаційних рішень і підривати довіру до правосуддя.

Проблеми правозастосування також пов'язані з неоднаковим тлумаченням норм кримінального законодавства судами різних інстанцій. Аналіз судової практики, зокрема вироків у справах № 753/17194/19 та № 301/1508/19, свідчить про наявність різних підходів до оцінки аналогічних обставин, що створює правову невизначеність і ускладнює формування єдиної практики. Така ситуація зумовлює необхідність вироблення чітких орієнтирів для правозастосування.

У науковій літературі наголошується, що значна частина проблем виникає через недостатній рівень теоретичної підготовки правозастосовців та відсутність належної методичної бази. Як зазначає А. О. Зборщик, удосконалення кримінальної відповідальності у цій сфері має супроводжуватися

підвищенням професійного рівня осіб, які здійснюють досудове розслідування та судовий розгляд таких справ [8, с. 74]. Це дозволить зменшити кількість помилок та підвищити ефективність кримінального правосуддя.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що проблеми правозастосування у сфері кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості мають комплексний характер і охоплюють як питання кваліфікації, так і доказування. Типові помилки пов'язані з неправильним визначенням характеру діяння, ігноруванням критерію добровільної згоди, недооцінкою доказів та впливом стереотипів на оцінку обставин справи. Усунення цих проблем потребує як вдосконалення законодавства, так і формування єдиної правозастосовної практики, що стане важливим кроком у забезпеченні ефективного захисту прав людини.

3.3. Шляхи вдосконалення кримінального законодавства та практики його застосування

Проблеми, що виникають у сфері кваліфікації кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, свідчать про необхідність подальшого вдосконалення як кримінального законодавства, так і практики його застосування. Сучасний стан правового регулювання, незважаючи на проведені реформи та імплементацію міжнародних стандартів, не позбавлений суперечностей і прогалин, що зумовлює виникнення труднощів у правозастосовній діяльності.

Одним із пріоритетних напрямів удосконалення є уточнення законодавчих формулювань окремих складів кримінальних правопорушень. Наявність оціночних понять, зокрема таких як «добровільна згода», потребує більш чіткого нормативного закріплення або принаймні офіційного тлумачення. Це дозволить мінімізувати різночитання норм кримінального закону та забезпечити однакове їх застосування судами. Доцільним видається також розроблення методичних рекомендацій щодо встановлення факту відсутності згоди, з урахуванням психологічних аспектів поведінки потерпілої особи.

Важливим напрямом є вдосконалення механізму розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень. Практика свідчить, що саме на цьому

етапі виникає найбільша кількість помилок, пов'язаних із неправильним визначенням характеру діяння або способом його вчинення. У зв'язку з цим доцільно розробити узагальнення судової практики та відповідні роз'яснення, які б містили чіткі критерії розмежування таких складів, як зґвалтування, сексуальне насильство та інші правопорушення сексуального характеру. Це сприятиме підвищенню правової визначеності та забезпеченню єдності правозастосування.

Не менш важливим є підвищення якості досудового розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії. Як свідчать наукові дослідження, зокрема роботи М. М. Ковалю та А. В. Малиновської, ефективне розслідування потребує комплексного підходу, що включає проведення судово-медичних, психологічних та інших експертиз [9, с. 161]. У цьому контексті доцільним є вдосконалення процедур збору та оцінки доказів, а також підвищення рівня взаємодії між слідчими, експертами та прокурорами.

Окремої уваги потребує питання підготовки та підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів і суддів. Специфіка кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості вимагає не лише знання норм права, а й розуміння психологічних особливостей поведінки потерпілих, зокрема осіб, які зазнали сексуального насильства. Як зазначає А. О. Зборщик, підвищення ефективності протидії таким правопорушенням безпосередньо пов'язане з професійним рівнем суб'єктів правозастосування [8, с. 75]. У зв'язку з цим необхідним є впровадження спеціалізованих навчальних програм та тренінгів.

Важливим аспектом удосконалення є також забезпечення дотримання міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини. Імплементація положень Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства має супроводжуватися не лише змінами у законодавстві, а й їх реальним впровадженням у практику. Це передбачає формування підходу, орієнтованого на захист прав потерпілої особи, уникнення вторинної віктимізації та забезпечення конфіденційності.

Окрім цього, доцільним є вдосконалення судової практики шляхом узагальнення рішень та формування єдиних підходів до кваліфікації кримінальних правопорушень цієї категорії. Аналіз судових рішень свідчить про

наявність неоднакових підходів до оцінки аналогічних ситуацій, що негативно впливає на принцип правової визначеності. Уніфікація практики сприятиме підвищенню довіри до судової системи та забезпеченню справедливого розгляду справ.

Не можна залишити поза увагою й питання профілактики кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості. Ефективна протидія таким діям має включати не лише кримінально-правові заходи, а й комплекс соціальних, освітніх та інформаційних заходів, спрямованих на формування правосвідомості та запобігання насильству. Особливої актуальності це набуває в умовах сучасних викликів, зокрема пов'язаних із воєнним станом, що створює додаткові ризики вчинення таких правопорушень [15, с. 230].

Загалом, вдосконалення кримінального законодавства та практики його застосування у сфері захисту статевої свободи та статевої недоторканості особи має здійснюватися комплексно, з урахуванням як національних особливостей, так і міжнародних стандартів. Поєднання чіткого нормативного регулювання, ефективної правозастосовної діяльності та належного рівня професійної підготовки суб'єктів кримінального провадження створює передумови для підвищення ефективності боротьби з такими кримінальними правопорушеннями та забезпечення належного рівня захисту прав людини.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження проблеми розмежування складів кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи було здійснено комплексний аналіз теоретичних, нормативних та практичних аспектів відповідної категорії кримінально-правових норм. Отримані результати дозволяють сформулювати низку узагальнень і висновків, що мають як наукове, так і практичне значення.

Насамперед встановлено, що статевая свобода та статевая недоторканість особи виступають самотійними, але тісно взаємопов'язаними об'єктами кримінально-правової охорони. Статевая свобода характеризується можливістю особи самотійно визначати свою поведінку у сфері інтимних відносин, тоді як статевая недоторканість спрямована на захист осіб, які не здатні повною мірою реалізовувати таку свободу, зокрема малолітніх та неповнолітніх. Відмінність між цими категоріями має принципове значення для кваліфікації кримінальних правопорушень, оскільки визначає критерії оцінки поведінки як потерпілої особи, так і правопорушника.

У ході дослідження було з'ясовано, що кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи характеризуються складною правовою природою, що обумовлено особливостями їх об'єкта, об'єктивної та суб'єктивної сторін. Об'єктивні ознаки цих правопорушень охоплюють діяння сексуального характеру, які вчиняються без добровільної згоди потерпілої особи або щодо осіб, які не можуть таку згоду надати. При цьому сучасне кримінальне законодавство України орієнтується на концепцію добровільної згоди як ключового критерію визначення протиправності поведінки, що відповідає міжнародним стандартам у сфері прав людини.

Суб'єктивна сторона зазначених кримінальних правопорушень, як правило, характеризується прямим умислом, що передбачає усвідомлення винною особою відсутності добровільної згоди потерпілої особи або її неспроможності до вільного волевиявлення. Водночас дослідження показало, що встановлення суб'єктивних ознак у таких справах є складним процесом, який потребує аналізу непрямих доказів, зокрема поведінки сторін, їхніх взаємовідносин та інших обставин.

Особливу увагу у роботі було приділено аналізу окремих складів кримінальних правопорушень, зокрема зґвалтування, сексуального насильства та правопорушень проти статевої недоторканості неповнолітніх. Установлено, що їх правильна кваліфікація залежить від точного визначення характеру діяння, способу його вчинення, а також наявності чи відсутності проникнення. Відмежування цих складів має важливе значення для забезпечення справедливості кримінального провадження та правильного застосування норм кримінального закону.

Проведений аналіз дозволив визначити основні критерії розмежування складів кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. До них належать характер діяння, спосіб його вчинення, наявність або відсутність добровільної згоди потерпілої особи, а також її вік. Саме комплексне врахування цих критеріїв забезпечує правильну кваліфікацію та мінімізує ризик помилок у правозастосуванні.

Разом із тим дослідження показало, що на практиці існує значна кількість проблем, пов'язаних із застосуванням відповідних норм кримінального законодавства. Серед них можна виділити труднощі у встановленні факту відсутності добровільної згоди, неправильне визначення характеру діяння, недооцінку значення доказів, а також вплив стереотипів на оцінку поведінки потерпілої особи. Наявність таких проблем негативно впливає на ефективність кримінального судочинства та може призводити до порушення прав учасників процесу.

Аналіз судової практики свідчить про відсутність єдності у підходах до кваліфікації кримінальних правопорушень цієї категорії, що обумовлює необхідність її уніфікації. Нерідко спостерігаються випадки перекваліфікації діянь у процесі судового розгляду, що свідчить про недостатню визначеність критеріїв розмежування та потребу у їх уточненні.

З метою вирішення виявлених проблем у роботі обґрунтовано необхідність вдосконалення кримінального законодавства та практики його застосування. Зокрема, доцільним є уточнення законодавчих формулювань, що стосуються ознак окремих складів кримінальних правопорушень, а також розроблення методичних рекомендацій щодо їх кваліфікації. Важливим

напрямом є також підвищення рівня професійної підготовки працівників правоохоронних органів і суддів, що дозволить зменшити кількість помилок у правозастосуванні.

Окрім цього, необхідним є вдосконалення механізму доказування у справах цієї категорії, зокрема шляхом більш широкого використання спеціальних знань та експертних досліджень. Це сприятиме більш об'єктивному встановленню обставин справи та підвищенню якості судових рішень.

Важливе значення має також забезпечення дотримання міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини, що передбачає орієнтацію на потреби потерпілої особи, уникнення її повторної травматизації та забезпечення належного рівня конфіденційності. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям розвитку кримінального права та сприяє підвищенню ефективності боротьби з кримінальними правопорушеннями сексуального характеру.

Узагальнюючи результати дослідження, можна дійти висновку, що розмежування складів кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи є складним багатогранним процесом, який потребує комплексного підходу та врахування широкого кола обставин. Вирішення цієї проблеми можливе лише за умови поєднання чіткого нормативного регулювання, ефективної правозастосовної практики та належного рівня професійної підготовки суб'єктів кримінального провадження.

Отже, подальший розвиток кримінального законодавства у цій сфері має бути спрямований на забезпечення правової визначеності, підвищення ефективності правозастосування та належного захисту прав і свобод людини, що відповідає сучасним вимогам правової держави та міжнародним стандартам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
4. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. Офіційний переклад. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text

Спеціальна література

5. Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 1 жовтня 2019 р. у справі № 753/17194/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84765036>
6. Вирок Іршавського районного суду Закарпатської області від 17 грудня 2019 р. у справі № 301/1508/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86419302>
7. Волобуєва О. О. Версії кваліфікації при розслідуванні статевих кримінальних правопорушень. *Право і суспільство*. 2024. № 2. С. 256–261.
8. Зборщик, А. О. (2025). АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ, ВЧИНЕНІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*, (2), 72–76.
9. Коваль, М. М., Малиновська, А. В. Експертизи, які проводяться під час розслідування кримінальних проваджень про зґвалтування [Examinations which are conducted during the investigation of criminal cases of rape]. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*, 43, 2020, 159–162.

10. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. Я. Тацій та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – Харків : Право, 2026. – 672 с.
11. Кримінальне право України. Особлива частина : навч. посіб. / О В. Попович, Л. В. Томаш, П. П. Латковський, А. Ю. Бабій. - Чернівці, 2022. - 319 с.
12. Кримінальне право України. Особлива частина. Альбом схем : навчальний посібник / О. В. Авраменко, С. Я. Бурда, І. Б. Газдайка-Василишин та ін.; за ред. М. В. Карчевського. - Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. - 616 с.
13. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар / А. Г. Чубенко, Б. В. Шамрай, В. К. Гудима та ін. ; за заг. ред. А. Г. Чубенка. – Київ : Центр учбової літератури, 2024. – 1370 с.
14. Лисько Т. Д., Кохтюк В. А. Характеристика кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи: порівняльно-правовий аналіз. *Актуальні проблеми держави і права*. 2023. Вип. 97. С. 117–122.
15. Плетенець, В. М. Сексуальне насильство в умовах воєнного стану в Україні: становище й шляхи підвищення ефективності його виявлення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*, 2022, 2(98), с. 227–237. DOI: [https:// doi.org/10.33766/2524-0323.98.227-237](https://doi.org/10.33766/2524-0323.98.227-237).
16. Розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей [Текст] : метод. рек. / [С. С. Чернявський, Ю. М. Чорноус, Г. Ю. Нікітіна-Дудікова, А. В. Самодін, А. О. Антощук, В В. Бурлака, А. А. Новіков]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. 64 с.
17. Чугуніков Ігор. Зґвалтування і сексуальне насильство та примушування до вступу в статевий зв'язок: проблеми розмежування. *Підприємництво, господарство і право*. 5/2020. С. 280–287.